

KDC Katholiek Documentati
tatie Centrum **IMPRESSIE 18 2016** Katho
holiek Documentatie Centrum Katholiek
Documentatie Centrum

Inhoud

Ten geleide	1
Alphons Ariëns in Rome / Lodewijk Winkeler	2
De traditie, dat is de gestolde ervaring der geslachten / Coban Menkveld	6
Column / Wiek	10
Vrienden van het KDC	11
De familie Schmutzer in Nederlands-Indië / Jorn Prinse	12
Aanwinsten Archief / Ramses Peters	16
Aanwinsten Bibliotheek / Annelies van Heijst en Lodewijk Winkeler	18
Beeld en Geluid: Louis van Paridon en Biennale / Vefie Poels	20
Kort Nieuws	26

impressie Katholieke
mentatie Centrum Katholiek Docum
entrum Katholiek Documentatie Cen
Katholiek Documentatie Centrum

TEN GELEIDE

In deze aflevering van *Impressie* besteden wij bijzondere aandacht aan twee onderdelen van onze collecties Beeld & Geluid. Eén van die collecties is tot nog toe erg onderbelicht gebleven: de collectie filmstrookjes. Ouderen onder onze lezers kennen ze nog uit hun jeugd. In die jaren betekenden zij een enorme vernieuwing in onder meer het onderwijs. Het waren de *power points* van toen. Verder aandacht voor een ogenschijnlijk gewone familiefilm, die, als je de aandacht verlegt van de gefilmde familie naar de entourage, een ont-hullend beeld geeft van de verhoudingen in Nederlands-Indië. De vaste fotorubriek is dit keer niet gewijd aan nieuwe raadsels, maar aan Louis van Paridon, dé fotograaf van het katholiek leven in de jaren vijftig en zestig van de vorige eeuw.

Deze *Impressie* opent echter met een verslag van de Ariënslezing, die op 26 april, de geboortedag van Alphons Ariëns, werd gehouden en waarbij het KDC de gastheer mocht zijn.

1

In de rubriek Kort Nieuws onder meer twee berichten over aanstaande personeelswisselingen bij het KDC. Zij zijn de voorbodes van belangrijke wijzigingen in de KDC-staf in de nabije toekomst. In het volgende nummer van *Impressie* kunnen wij u daar hopelijk meer over vertellen. Maar voor het zover is hopen wij op mooie zomermaanden, zodat u pas in het najaar de tijd kunt vinden om dit nummer uit te spelen.

De redactie
Juni 2016

(Foto coll. KDC, fotograaf Hub. Leufkens)

Zomer in I. Limbura

Hub. Leufkens

ALPHONS ARIËNS IN ROME

Wie meent dat er in het Vaticaan nooit iets verandert, komt bedrogen uit als hij begint aan een zaligverklaringsproces. Het Ariënscomité (www.arienscomite.nl), dat al in 1958 was begonnen met een aanvraag voor de zaligverklaring van Alphons Ariëns (1860-1928) heeft inmiddels zijn werk twee keer over moeten doen, omdat Rome tijdens het spel de spelregels veranderde.

Dit vertelde de vicevoorzitter van het comité, Hub Crijns, bij de Ariëns-lezing 2016, die op 26 april werd gehouden. Lodewijk Winkeler was door het comité uitgenodigd om deze lezing te verzorgen. Voor het KDC was dat een mooie aanleiding om het comité en zijn belangstellenden uit te

nodigen in Nijmegen.

GEDIGITALISEERD ARCHIEF

Aan een volle zaal werden twee programmaonderdelen aangeboden. Archivaris Ramses Peters presenteerde het gedigitaliseerde archief-Ariëns. Hij vertelde hoe al direct na diens dood was begonnen met het aanvullen van het omvangrijke archief, en hoe het archief nog steeds wordt verrijkt met toevallige vondsten. Het landelijke conserveringsprogramma Metamorfoze, gesubsidieerd door de overheid, vond het archief belangrijk genoeg om het in zijn programma op te nemen. Het archief is nu via de website van het KDC online te raadplegen – maar

*Ramses Peters, archivaris KDC
(Foto coll. KDC, fotograaf Paul Koopmans)*

*Ariëns als student op het seminarie
(Foto coll. KDC, fotograaf onbekend)*

men moet wel bereid zijn de strijd aan te gaan met het vrijwel onleesbare handschrift van Ariëns. Levendig schetste Peters intussen wat er allemaal komt kijken bij het digitaliseren van een archief en de voorbereidingen daarvoor: nietjes eruit, vouwen gladstrijken, zo nodig ontschimmelen en beschadigingen repareren.

ARIËNS IN ROME

Aan Lodewijk Winkeler was gevraagd in zijn lezing iets te vertellen over de studietijd van Ariëns in Rome, waar hij van 1878 tot 1886 studeerde. Dat was nog niet zo eenvoudig, want over Ariëns' studietijd is vrijwel niets bekend. Behalve zijn diploma's bevat het archief eigenlijk geen aanwijn-

gen. Om dit probleem te omzeilen onderzocht Winkeler in zijn lezing wat de stand van de theologiebeoefening was aan de Romeinse universiteiten van die jaren. Daar was wel het nodige over te vertellen. Ariëns was opgegroeid in de sfeer van paus Pius IX, die in 1870 zijn kerkelijke staat was verloren aan de eenwording van Italië, en sindsdien de wereld als vijand zag. Hij propageerde bij 'zijn' gelovigen een devotieel leven, naar binnen gekeerd en afgewend van de wereld. Maar toen Ariëns in Rome arriveerde om er te gaan studeren, was Pius IX inmiddels opgevolgd door paus Leo XIII, die daar heel anders over dacht. De paus vond zijn inspiratie bij de theoloog Thomas van Aquino (1225-1274), die als lijfspreuk had: 'de

3

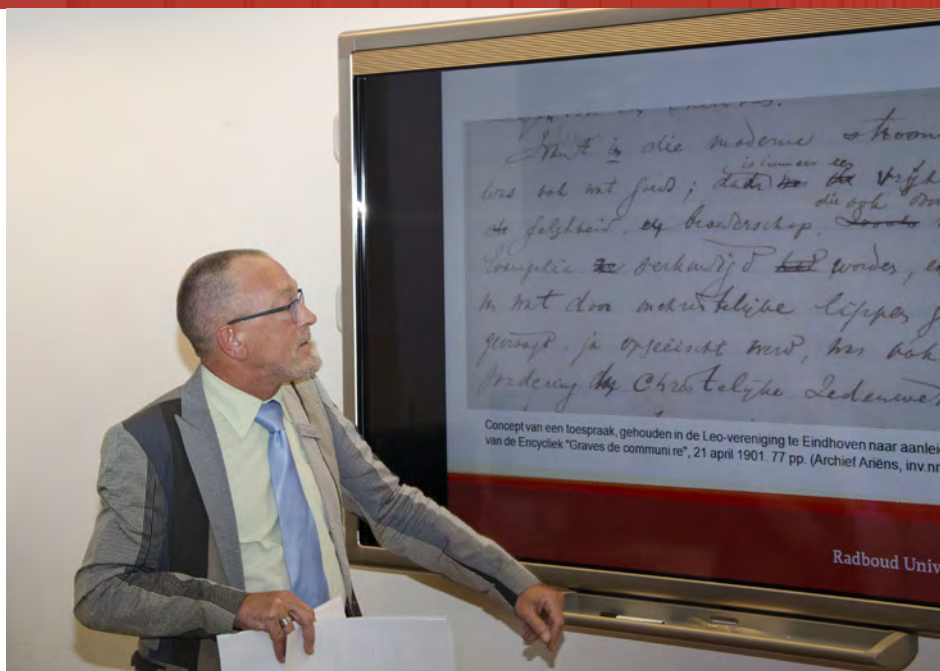
Lodewijk Winkeler en Hub Crijns (Foto coll. KDC, fotograaf Paul Koopmans)

genade heft de natuur niet op, maar veronderstelt en vervolmaakt haar'. Dit 'neothomisme' nam de wereld serieus. Edward Schillebeeckx, net als Ariëns neothomistisch opgeleid, zou later zeggen: God spreekt in mensentaal. De idee was, dat vanuit het geloof het inzicht in de wereld beter was dan zonder geloof. Om met Ariëns te spreken: 'als wij als goede katholieken vruchtbaar willen werken voor die (negentiende) eeuw en onze tijdgenoten, laten wij zorgen onzen

tijd en zijn strevingen te begrijpen. Als men een koningsadelaar is, gelijk Leo XIII, dan voelt men instinctmatig de polsslag der eeuw'. Want 'Met de rede verlicht door het licht des Evangelies, zien wij rustig op de stormen der wereldzee. Christus is de Alpha en de Omega, het begin en doel aller dingen. In zijn licht zullen wij gemakkelijker dan anderen het organisme erkennen, dat alle deelen der Maatschappij verbinden moet'. Het neothomisme stond dan ook niet afwijzend tegenover de moderne wetenschappen, die door Pius IX nog waren veroordeeld in de encycliek *Quanta Cura* en de daarbij behorende *Syllabus Errorum* (1864). Verwijzend naar Leo XIII meende Ariëns dan ook: hij 'heeft de katholieken toegeroepen voor geen enkele weten-

Hub Crijns, vicevoorzitter van het Ariëns-comité
(Foto coll. KDC, fotograaf Paul Koopmans)

5

Lodewijk Winkeler, Ariëns lezing (Foto coll. KDC, fotograaf Paul Koopmans)

schap terug te deïnen, mits slechts zich houdend aan het geleide van dien grooten koning der wetenschap, die Sint Thomas heet'.

RONDREIZEN DOOR ITALIË

In de lange zomervakanties en in zijn laatste jaar dat hij in Italië verbleef heeft Ariëns veel door het land gereisd. Tijdens lange trektochten, waarbij hij een vlotte omgang ontwikkelde met het Italiaanse volk maakte hij onder meer kennis met Don Bosco en diens werk onder de werkloze jeugd in Turijn. Hierover schreef hij later: 'En hoe zou ik Don Bosco vergeten, den eenvoudigen priester uit Turijn, wiens ontmoeting tot de beste herinneringen mijns

levens behoort...'. Hij leerde er ook het onmenselijk zware werk kennen in de sulfietmijnen op Sicilië en de marmergroeven in Toscane. Algemeen wordt aangenomen dat Ariëns daar zijn sociale betrokkenheid heeft opgedaan. Maar die sociale betrokkenheid had een voedingsbodem gevonden in zijn neothomistische opleiding. En datzelfde neothomisme zou in 1891 de baanbrekende sociale encycliciek *Rerum Novarum* voortbrengen.

Lodewijk Winkeler

De volledige tekst van de Ariënslezing is te vinden op de websites van het KDC en het Ariënscomité.

DE TRADITIE, DAT IS DE GESTOLDE ERVARING DER GESLACHTEN

- Gerardus van der Leeuw

6 TEN GELEIDE

Enige maanden geleden ben ik als vrijwillig medewerker gestart met het filmstrokenproject bij het Katholiek Documentatie Centrum (KDC). Het KDC herbergt op dit moment meer dan 3000 filmstroken. Voor het merendeel van de mensen die na de jaren zestig van de twintigste eeuw hun onderwijs hebben genoten is het niet langer een vanzelfsprekendheid te weten wat een filmstrook precies is. Ergo volgt een korte toelichting.

WAT IS EEN FILMSTROOK?

Een filmstrook is in feite niet meer dan een strook celluloid (transparante kunststof) waarop lichtgevoe-

lig materiaal is aangebracht voor fotografie of cinematografie (film). Op een filmstrook staat een reeks diapositieven (afbeeldingen). De standaardmaten (breedten) van diapositieven zijn respectievelijk: 8mm, 16mm, 35mm en 70mm. De bij het KDC aangeleverde filmstroken hebben doorgaans een diapositieve breedte van 35 mm. Met behulp van een diaprojector kan een filmstrook geprojecteerd worden op een projectiescherm. De filmstrook geldt als de opvolger van de glasdiaserie. Op zijn beurt is de filmstrook ingehaald door de moderne diafilm – met diaraampjes.

PRAKTISCHE AANWENDING VAN FILMSTROKEN

Sinds de jaren dertig van de twintigste eeuw werd de filmstrook ten behoeve van 'aanschouwelijk onderwijs' steeds vaker ingezet. Binnen het onderwijs kwam de filmstrook bij uiteenlopende schoolvakken (biologie, geschiedenis, aardrijkskunde et cetera) aan bod. Voorts werd de filmstrook gehanteerd om praktische aangelegenheden te verduidelijken. Zo heeft de filmstrook ook onder meer gefungeerd als handleiding voor het gebruik van de telefoon. Naast deze toepassingen werd de filmstrook ook in toenemende mate benut voor godsdienstonderwijs. Tijdens de vertoning van een filmstrook lichtte een onderwijzer de afzonder-

Bak met filmstroken (nr. 468 – 520)
(Foto coll. KDC, fotograaf Paul Koopmans)

Instructieboekje, behorende bij filmstrook nr. 207

lijke diapositieven mondeling toe. Als richtlijn voor de toelichtingen maakte hij of zij gebruik van een meegezonden instructieboekje.

SCHOOLRADIO

In 1928 initieerde de NCRV (Nederlands Christelijke Radio Vereniging) het concept Schoolradio. Spoedig volgden de andere omroepen met soortgelijke educatieve radioprogramma's. De verzuilde maatschappij bevorderde een verbreding van het aanbod. De verschillende omroepen poogden aan de hand van eigen (godsdienstig gemotiveerde) ideologieën een bijdrage te leveren aan de persoonlijke en sociale *Bildung*

(vorming) van de Nederlandse burger. Pas in het jaar 1948 fuseerden de NCRV, de KRO (Katholieke Radio Omroep), de AVRO (Algemene Vereniging Radio Omroep) en de VARA (Vereniging Arbeiders Radio Amateurs) tot de gelijknamige Schoolradio. Desniettemin behield iedere omroep wel zijn eigen 'kleur'. Door enerzijds de fusie en anderzijds het behoud van de eigenheid van de omroepen werd Schoolradio vanaf de jaren vijftig steeds populairder.

SCHOOLRADIO IN COMBINATIE MET DE FILMSTROOK

De KRO en de NCRV produceerden in de jaren vijftig en zestig een

groot aantal filmstroken. Zoals reeds gezegd werden deze stroken in het basisonderwijs gebruikt voor diverse schoolvakken. Een radio-uitzending werd normaliter onderbroken door een 'belletje'. Door dit signaal werd de onderwijzer erop geattendeerd dat het volgende beeld moest worden getoond.

SCHOOLTELEVISIE

Begin jaren zestig werd de schooltelevisie het nieuwe medium voor 'aanschouwelijk onderwijs'. De NOT (Nederlandse Onderwijs Televisie) werd in 1962 opgericht. Schooltelevisie werd voor het eerst in 1965 officieel door de NOT uitgezonden. In de periode tussen 1962 en 1970 richtte de NOT zich op een tweetal doelgroepen, te weten: de hogere groepen van het basisonderwijs en het voortgezet onderwijs. Vanaf 1970 hield de NOT zich ook bezig met de lagere groepen van het basisonderwijs. In 1996 fuseerde de NOT met Teleac tot Teleac/NOT. Dertien jaar later werd door de fusie-omroep de naam NOT verwijderd. Uiteindelijk werd in 2010 de naam Teleac omgedoopt tot NTR.

PRODUCTIE FILMSTROKEN

De herkomst van de ruim drieduizend aan het KDC geschonken filmstroken is niet terug te brengen tot een enkele producent. Tot de meest voorko-

Filmstrook nr. 468
De gelijkenissen

mende producenten van de filmstroken behoren achtereenvolgens: de CPO (Centrale voor Projectie Onderwijs) uit Leuven, de POC (Projectie Onderwijs Centrale) uit Amsterdam – Hilversum en Nijmegen, de Actie voor God uit Heemstede en tot besluit het Liturgisch Apostolaat van de abdij van Berne te Heeswijk.

THEMA'S FILMSTROKEN

De ruim drieduizend filmstroken bij het KDC laten een grote spreiding zien op het gebied van thema's. In het oog springende onderwerpen zijn onder meer: het missiewerk, de religieuze figuren (eerbiedwaardigen, zaligen en heiligen), de zeven sacramenten, overige liturgie, de heilige plaatsen, het Tweede Vaticaans Concilie, de christelijke dogmatiek, het kerkelijk jaar, Mariadevotie en de algemene kerkgeschiedenis.

Bezijden het KDC heeft ook het CKD (Centrum voor Kunsthistorische Documentatie) interesse in de filmstroken; het CKD is vooral benieuwd naar de uitkomsten rond het onderwerp religieuze (katholieke) kunst.

HEDENDAAGSE BETEKENIS FILMSTROKEN

Aan de hand van instructieboekjes kunnen filmstroken de hedendaagse mens een zicht bieden op het (recente) verleden. Op deze wijze kan het historisch bewustzijn aangescherpt worden. Wellicht is het in de komende jaren zinvol een selectie van de filmstroken te tonen tijdens colleges

van theologie, (kunst)geschiedenis en andere verwante opleidingen. Gerardus van der Leeuw zei al dat de traditie de gestolde ervaring der geslachten is. Studenten zullen zien dat tradities gebaseerd op zulke ervaringen geenszins 'doods' hoeven te zijn. In dit kader kan ook verwezen worden naar het begrip 'levende tradities' bij de Duitse filosoof Hans-Georg Gadamer [1900-2002]. Volgens Gadamer beschikt de mens over het vermogen om telkens opnieuw in gesprek te treden met 'levende tradities'. Het gesprek met levende tradities vormt de mens; aldus Gadamer.

Coban Menkveld

Theoloog en religiewetenschapper
Sinds december 2015 vrijwillig medewerker bij het KDC

De initiatiefnemers van het filmstrokenproject zijn dr. Vefie Poels (KDC) en Heleen Regenspurg MA (CKD)

COLUMN

MARGOOTJE

10

Het KDC maakte onlangs op Facebook melding van een miniatuuraal-taar met toebehoren, waaronder een miniatuur Nieuwe Testament. Een prachtig setje, maar mij intrigeren de voorwerpen op de voorgrond het meest. Het is allemaal een beetje scheef, een beetje verbogen. Ze hebben duidelijk hun tijd gehad. OK, ik geef het toe: ook ik heb vroeger misje gespeeld. Het moet eind jaren vijftig geweest zijn, en het was allemaal heel cliché: ik aan het altaar, en de buurmeisjes gezeten op mijn bed, in de 'kerk'. De mis opdragen was jongetjeswerk. Natuurlijk kwam ook bij mij de gedachte op om priester te worden. Maar verlangen – nee, dat zou er een te groot woord voor zijn. Intussen draaide mijn vader op de koffergrammofoon Wim Sonneveld: 'Margootje, Margootje, in zo'n klein Peugeottje. Margootje, Margootje uit Madurodam'. Ook dat sprak mij aan: Madurodam, en natuurlijk: de automerken. Want op diezelfde leeftijd diende je toch een Peugeot van een Opel of een Ford te kunnen onderscheiden. 'Margootje' bleef een van

mijn lievelingsliedjes. Maar je wordt ouder, en in plaats van dat Peugeottje bleven andere stukjes uit het liedje hangen: 'heel blond, in bikini, een beeldig figuurtje' en 'ze kroop in een laasje met zo'n klein behaasje'. Uiteindelijk draaiden de rollen om: Margootje werd begijntje: 'ze draagt een zedig wit kapje, zo'n kleintje. Ze is nu een kuis en een deugdzaam begijntje'. Maar voor mij, voor mij waren de kandelaartjes, het kruisbeeldje, het monstransje en het wierookvaasje definitief verboden. Voor mij werd het een Margootje.

Wiek

(Foto coll. KDC
fotograaf Paul Koopmans)

Stichting Vrienden van het KDC

Postbus 9100
6500 HA Nijmegen

Tel. 024 3612412
Fax 024 3612403

E-mail: vrienden@kdc.nl
www.ru.nl/vkdc/vrienden

KvK 09160251
Bankrek.nr. 12.39.94.411

11

VRIENDEN VAN HET KDC

SOPHIE VAN BIJSTERVELD NIEUW BESTUURSLID

De Stichting Vrienden van het KDC heeft een nieuw bestuurslid in haar midden mogen begroeten, namelijk mw.prof.dr. Sophie van Bijsterveld. Zij is sinds 2014 hoogleraar 'Religie, recht en samenleving' aan de Faculteit Filosofie, Theologie en Religiewetenschap van de Radboud Universiteit. Voor de nieuwsgierigen onder u: zij heeft een eigen, buitengewoon interessante website: www.sophievanbijsterveld.nl. U vindt daar bijvoorbeeld haar rede voor de Protestantse Theologische Universiteit [Religie, staat en samenleving. Kerken en christendom in de samenleving van vandaag](http://www.sophievanbijsterveld.nl).

Minder vrolijk is het nieuws dat onze secretaris/penningmeester Rudolf van Glansbeek om gezondheidsredenen zijn bestuursfunctie heeft moeten neerleggen. Wij zijn nog op zoek naar een nieuwe secretaris/penningmeester.

In de loop van dit jaar heeft de stichting al weer vele donaties mogen ontvangen. Het bestuur van de Vrien-

den dankt alle donateurs hartelijk. Aan diegenen die donateur van de Vrienden zijn, willen wij vragen hun **bijdrage voor 2016** over te maken op bankrekeningnummer **NL09RABO0123994411** t.n.v. Stichting Vrienden van het KDC. Bij voorbaat hartelijk dank daarvoor.

Bas Kortmann
voorzitter

Prof. dr. Sophie van Bijsterveld

DE FAMILIE SCHMUTZER IN NEDERLANDS-INDIË

HET HISTORISCH BELANG VAN OUDE FAMILIEFILMPJES

- 12 Wuivende palmbomen, weids uitstrekende rijstvelden en zanderige paadjes die door het landschap kronkelen. De stomme, zwart-wit familiefilms van de Nederlandse familie Schmutzer, opgenomen in de jaren 1920-1930 en in de jaren negentig samen met het archief overgedragen aan het Katholiek Documentatie Centrum, geven bijna een eeuw later een intieme kijk op wat dat was, leven in Nederlands-Indië.

Duidelijk is dat het in veel opzichten verschilde van dat in Nederland. De levens van veel Nederlanders raakten in de kolonie onlosmakelijk verbonden met het tropische klimaat, de exotische landschappen, het kruidige eten en de Indonesische gebruiken. De van oorsprong Oostenrijkse katholieke familie Schmutzer had een bijzondere band met Nederlands-Indië. De familie bestond uit de gezinnen van de broers Josef en Julius Schmutzer die de suikeronderneming Gondang Lipuro in oost-Java exploiteerden. In de periode 1912-1934 woonden en werkten zij op het nabijgelegen landgoed Gandjuran. Hier verrichtten zij vanuit een diepe religieuze overtuiging sociaal-charitatief werk. Zo opende de familie verschillende scholen voor de Javaanse jeugd, een nieuwe kerk en een kleine polikliniek die werd gerund door de

Inwijding St. Elisabethkerk (Foto coll. KDC, fotograaf onbekend)

Nederlandse Zusters Onder De Bogen. De broers Josef en Julius toonden zich tevens zeer geïnteresseerd in de traditionele Javaanse kunst en samen met lokale kunstenaars ontwikkelden ze christelijke (katholieke)-Javaanse beeldhouwkunst, die de nieuwe katholieke schooltjes en kerk verfraaiden. Dankzij hun inspanningen om de lokale bevolking van Gandjuran sociaal en godsdienstig te verheffen wordt de familie Schmutzer wel gezien als grondlegger van de missie in dit gedeelte van Java.

VERSCHERPING DER KOLONIALE, ETNISCHE SCHEIDSLIJNEN

Hoe moeten we deze inspanningen van de familie Schmutzer interpreteren in de grotere context van het

Nederlandse kolonialisme in Indië? De koloniale geschiedenis is in Indonesië vooral als onderdrukkend ervaren en wordt tegenwoordig ook in Nederland steeds kritischer bekeken. Vormde de familie Schmutzer een onderdeel van het gebruikelijke koloniale discours van Europees patronage en dominantie over de koloniale bevolking, of getuigen hun activiteiten juist van een voor die tijd ongewoon betrokken humanistische houding?

Koloniale samenlevingen zijn fundamenteel gebaseerd op noties van integratie en differentiatie. Dit geldt ook voor Nederlands-Indië waar in de twintigste eeuw ideeën van liberalisme en sociale gelijkheid naast discourses van uitsluiting en discriminatie bestonden.

Indië was sinds eeuwen een multiculturele samenleving waar ver-

schillende groepen naast en met elkaar leefden. De koloniale wetgeving reguleerde echter strikt wie er gerekend werd tot 'Europeaan' en wie als 'inlander' bestempeld werd. Desondanks werd Nederlands-Indië lange tijd gekenmerkt door verschillende vormen van integratie, hybride culturen en rassenvermenging. Dit veranderde in de twintigste eeuw toen de uitbreiding van de koloniale administratie, de komst van grote aantallen Europese migranten en nieuwe communicatiemogelijkheden een toenemend homogene Europese gemeenschap creëerden. Koloniale scheidslijnen tussen verschillende etnische groepen werden scherper getrokken en nieuwe discourses over een noodzakelijke verheffing van gekoloniseerde volken door Europese staten legden een steeds grotere nadruk op verschillen tussen Europe-

13

De familie Schmutzer tijdens het 65-jarig jubileum van de suikeronderneming Gondang Lipuro, 1927.

Volwassenen van links naar rechts: Josef Schmutzer, Elise Schmutzer, Adriaan Noyons, Julius Schmutzer, Caroline van Rijckevorsel, Lucie Amelie Hendriks.

(Archivalia Schmutzer, 126-96)

*Ansichtkaart uitgegeven bij het 50-jarig bestaan van Gandjuran
(Foto coll. KDC, fotograaf onbekend)*

14

anen en niet-Europeanen. Een belangrijke vraag die historici bezighoudt is in hoeverre deze verscherpte koloniale scheidslijnen de dagelijkse sociale omgang tussen Nederlanders en Indonesiërs beïnvloedde. De homogenisering van de Europese gemeenschap zorgde voor een koloniaal beleid van uitgesproken sociale uitsluiting van de Indische bevolking. Maar ondanks deze raciale politiek met verschillende rechten en plichten voor specifieke bevolkingsgroepen stellen historici dat men daaruit niet zonder meer de conclusie mag trekken dat Nederlands-Indië een sterk gesegmenteerde samenleving werd. Er was lang niet altijd sprake van een absolute dichotomie tussen de kolonisator en de gekoloniseerde. In de loop van de twintigste eeuw zijn bijvoorbeeld nog talloze voorbeelden te vinden van culturele vermenging en interraciale huwelijken. Tegenwoordig is er daarom juist veel interesse in de veranderende sociale relaties tussen Nederlanders en Indonesiërs in deze periode van Nederlands-Indië.

DE FAMILIEFILMS ALS HISTORISCHE BRON

De films uit het archief van Schmutzer bieden in dit kader een nieuw perspectief. Een van de manieren om sociale relaties tussen Nederlanders en Indonesiërs te onderzoeken is om alledaagse interacties tussen personen van verschillende achtergronden

te bekijken. De amateurfilms van de familie Schmutzer worden in dat kader plots erg interessant, niet alleen als familiedocument maar ook als bron van historisch onderzoek naar de koloniale praktijk. Zij zijn gevormd door de sociale wereld en contacten om de familie heen. In de films zijn niet alleen vrienden en familie zichtbaar maar ook Indische werknemers, bedienden en de lokale bevolking. Op deze manier bieden de familiefilms ons de mogelijkheid om sociale interacties in de alledaagse praktijk van Gandjuran te bestuderen.

Wanneer we de verschillende films analyseren, dan lijken zij in eerste instantie vooral familieaangelegenheden te tonen zoals een familiereünie,

een oogstfeest op de suikerfabriek en een uitstapje naar het eiland Bali. Toch wordt meteen duidelijk dat de familie voortdurend te maken had met niet-Europeanen. Zoals bijna elk Nederlands gezin had ook de familie Schmutzer een groot aantal Indonesische bedienden en werknemers. Zij zijn veelvuldig zichtbaar in de verschillende filmscènes. Het is aannemelijk dat op sommige momenten bedienden de rol van cameraman van Julius Schmutzer hebben overgenomen.

Bij de analyse van deze beelden kunnen we een aantal conclusies trekken. Ten eerste is er een duidelijke rolverdeling tussen de familie Schmutzer, andere Europeanen en Indiërs. Vaak blijven Indische bedienden en werknemers op een zekere afstand van hun Nederlandse werknemers of zijn zij helemaal onzichtbaar. Ten tweede laten de films veel voorbeelden zien van wederzijdse

betrokkenheid, openheid en een persoonlijke omgang tussen de familie Schmutzer en de lokale bevolking. Deze tegengestelde beelden van enerzijds sociale exclusiviteit en anderzijds van betrokkenheid en openheid richting de lokale bevolking lijken grotendeels verklaard te moeten worden vanuit de unieke achtergrond van de familie Schmutzer zelf. Hoewel sommige scènes dubbelzinnig overkomen en voor meerdere interpretaties vatbaar zijn, laten andere beelden een oprechte persoonlijke band tussen de familie Schmutzer en de lokale bevolking zien die zich uit in een betrokken sociale omgang. Ondanks de heersende koloniale discoursen van afstand en ongelijkheid hebben de gezinnen van Julius en Josef vanuit een diepe katholieke overtuiging zich altijd intens ingezet voor de Indonesische bevolking op Gandjuran.

Het belang van de familiefilms is dat zij interacties laten zien die afwijken van wat het koloniaal discours over hiërarchische relaties tussen Nederlanders en niet-Europeanen zou doen vermoeden. De familiefilms van de familie Schmutzer bieden zo de mogelijkheid om een meer genuanceerd beeld te krijgen van een complex koloniaal verleden.

Jorn Prinse
historicus

*Processie bij de zogenaamde Candi, een H. Hartmonument in Javaanse stijl
(Foto coll. KDC, fotograaf onbekend)*

AANWINSTEN ARCHIEF

16

Een bescheiden allegaartje van een zestal instellings- en persoonsarchieffjes heeft de eerste helft van 2016 onze schappen weten te vinden.

TILBURGSE THEOLOGICA

Het KDC verwacht in de tweede helft van dit jaar het omvangrijke archief van de Theologische Faculteit Tilburg te mogen toevoegen aan de collectie. Hiermee zullen de archieven van alle katholieke theologische universitaire opleidingen in Nijmegen zijn. Een mooi resultaat! Als voorproefje hierop zijn in de afgelopen maanden een drietal deelcollecties vanuit Tilburg naar het KDC gekomen:

(Coll. KDC, vervaardiger Norbert Croonenberg)

THEOLOGISCHE FACULTEIT

Liturgisch Instituut. Nu IRiLiS geheten, platform voor innovatief onderzoek op het gebied van rituele en liturgische studies. Ongeveer vier meter aan archiefmateriaal en documentatie.

Archief Commissie spiritualiteit van de Theologische Faculteit Tilburg Deze collectie bestaat uit ongeveer vier archiefdozen met correspondentie en bestuurlijke stukken.

Archief Samenwerkende Liturgiedocenten in Nederland (SLDN) Het

Ingang Theologische Faculteit Tilburg
(Foto coll. KDC, fotograaf Stijn Rademaker)

archiefje bestaat uit correspondentie en vergaderstukken van dit samenwerkingsverband.

OVERIGE AANWINSTEN

Niek Willemen: Willemen was aalmoezenier in Nieuw Guinea, Curaçao en Nederland en na zijn pensionering actief in het sociaal werk in Amsterdam. Zijn collectie bevat onder andere dagboekantekeningen uit zijn tijd als aalmoezenier.

Joop Breukel: De heer Breukel staat in Twente bekend als een actief en kritisch katholiek. Naast een grote hoeveelheid boeken heeft hij materiaal uit zijn seminarietijd aan het KDC geschonken. Zijn naam komt veelvuldig voor in het ook bij het KDC berustende archief van de Mariën-

burgvereniging.

Marloes Hülksen: Collectie interviews die Hülksen hield in het kader van haar promotie-onderzoek naar de invloed van vrouwentijdschriften op de opvattingen van hun lezeressen over het katholieke huwelijksleven.

17

Kraam met tekst 'Theologische Faculteit Tilburg' (Foto coll. KDC, fotograaf Martin Kemperman)

AANWINSTEN BIBLIOTHEEK

CATHARINA HALKES: 'IK VERWACHT IETS GROOTS'. LEVENSWERK VAN EEN FEMINISTISCH THEOLOGE, 1920-2011

18

Catharina (Tine) Halkes was één van de voortreksters van de tweede feministische golf, die zich eind jaren zestig in de westerse wereld manifesteerde. Haar grote streven was dat vrouwen bij het inrichten en vormgeven van de wereld er net zoveel toe zouden doen als mannen. Daarbij richtte ze zich vooral op het openbare leven. Tine groeide op in een gegoed katholiek gezin in Vlaardingen; de geloofsgroep waar toe zij behoorde, vormde daar een minderheid. Ze was intellectueel zeer begaafd, een goed organisator en wist mensen aan zich te binden. De vele contacten die ze onderhield waren voor haar een levenslijn. Haar ambitie om als vrouw evenwaardig te zijn aan de man stuitte op weerstanden in de katholieke kerk. Ze maakte er haar levenswerk van om dat te veranderen en vond daarvoor geestelijke steun in haar patrones, de heilige Catharina van Siena, die de paus openlijk tot de orde riep. Al in de jaren vijftig schiep ze, getrouwd en moeder van drie kinderen, binnen de katholieke vrouwenbeweging vormingsmogelijkheden voor huisvrouwen. Vanaf het midden van de jaren zeventig profileerde ze zich als een pionier op het gebied van de toen pas begonnen feministische

CATHARINA HALKES

*'Ik verwacht iets groots'**Levenswerk van een feministisch theologe*

1920-2011

Annelies van Heijst & Marjet Derks

VANTILT

theologie. Ook de academische wereld werd toen haar strijdtonel. De kroon op dat werk was haar benoeming tot hoogleraar feminisme en christendom in Nijmegen. Ze leverde theologische argumenten om vooroordelen en stereotypen op te heffen en schetste visioenen over een vernieuwde samenleving, waar vrouwen en mannen samen bouwden aan een andere toekomst. Veel generatiegenoten heeft ze geïnspireerd op geloofsgebied. Ook buiten Nederland vond ze gehoor, vooral in Vlaanderen en Duitstalige landen.

Ze haalde internationaal het nieuws als een boegbeeld van vernieuwing. Voor het eerst was dat toen ze in 1967 openlijk verkondigde aan de pil te zijn. De tweede keer was in 1985 bij het bezoek van paus Johannes Paulus II aan Nederland; toen ging

het bericht dat kardinaal Simonis haar een 'spreekverbod' had opgelegd. Dat was niet geheel waar, maar door de publiciteit werd Tine de kampioen van de vrije meningsuiting en dat beeld hield ze in stand. Catharina Halkes was een complexe persoon die heel tegengestelde reacties oproep. Ze ontving niet alleen bewondering en bijval, maar kreeg ook tegenstand. Haar biografie laat zien voor welke vragen, problemen en uitdagingen zij zich geplaatst zag en hoe ze daarmee omging. Eenduidig was zij allerm minst, deze vrouw met meerdere gezichten.

Annelies van Heijst & Marjet Derks, *Catharina Halkes: 'Ik verwacht iets groots'. Levenswerk van een feministisch theologe, 1920-2011* (Nijmegen: Vantilt, 2016).

BREUKLIJNEN: PRIESTERS IN OVERGANGSTIJD

Op 21 april ontving het KDC zo'n tiental oudere heren, enkelen met hun dames, die één ding gemeen hadden: zij waren allemaal priester, al dan niet nog in het ambt. Eén van hen, de Leidse emeritus-hoogleraar Harry Stroeken, had de anderen een jaar geleden gevraagd een autobiografische bijdrage te schrijven voor een bundel over de grote veranderingen die het priesterambt heeft doorgemaakt sinds zij voor het eerst de drempel van het seminarie overstapten. Immers, zo meende hij, over

twintig jaar weet niemand dat meer. Onder hen zijn oud-hoogleraren, een deken, een missionaris, pastores uiteraard. Sommigen zijn of waren wereldheren, anderen lid van een orde of congregatie. De oudste is van 1930, de jongste van 1948. Enkelen schreven liever onder pseudoniem. Het resultaat van hun terugblik is het best te typeren met de ondertitel: priesters in overgangstijd. De bundel geeft ons een doorsnee van de breuken die plaatsvonden in de decennia na de Tweede Wereldoorlog: het Tweede Vaticaans Concilie, de liturgievernieuwing, de celibaatscrisis, de ambtsopleiding en de desacralisering van het priesterambt in het persoonlijk leven van de auteurs. Of, zoals Sjoerd Mulder in *Trouw* oordeelde: 'Het brengt zo deze geschiedenis dichtbij en invoelbaar'. En dat was precies de bedoeling.

19

Harry Stroeken (red.), *Breuklijnen : priesters in overgangstijd*. (Nijmegen, Valkhof Pers, 2016)

HARRY STROEKEN [red.]

BREUKLIJNEN

*Priesters in
overgangstijd*

COLLECTIE BEELD EN GE- LUID

OPLOSSINGEN

- 20 Op 15 maart j.l. overleed Peter A. Steffen, een gedreven collectioneur van 'Bekkeriana': documenten, periodieken en foto's rond bisschop W.M. Bekkers, waarin hij het KDC graag liet delen. Voor deze rubriek van *Impressie* was hij tevens een zeer gewaardeerd inzender van oplossingen van foto's. Zo ontvingen wij eind vorig jaar nog een brief van hem over foto 1 in *Impressie* 16. De foto toont een neomist, vermoedelijk, zo stond erbij vermeld, in de Theresiaparochie in Nijmegen. De heer Steffen herkende habijt en bonnet en kon hem daarvoor identificeren als een Norbertijn. Zijn speurtocht naar een Nijmeegse Norbertijn begon bij het Necrologium van de Abdij van Berne en de Catalogus O.Praem. Daarin stond de Nijmegenaar Ignatius Jansen vermeld, die in de Abdij van Grimbergen was ingetreden. Steffen schreef de abt van Grimbergen aan en kreeg per omgaande antwoord van de emeritus-abt W. Wagenaar. Deze kon hem vertellen dat de foto in kwestie niet Ignatius Jansen toonde, maar de eveneens uit Nijmegen afkomstige Frans Tielen, geboren in 1909. Frans Tielen trad in bij de Norbertijnen te Postel in 1929 en werd priester gewijd op 18 augustus 1935. Hij was bestemd voor de missie in Lolo (Congo), vandaar de confrater-missionaris met baard naast hem op de

foto. Pater Tielen werd overste van de missie in Lolo, maar stierf tamelijk jong in 1968 te Congo. Op de foto is hij te zien bij gelegenheid van zijn eerste H. Mis in zijn eigen Theresiaparochie, vermoedelijk eind augustus 1935. De redactie van *Impressie* zal het enthousiaste speurwerk van Peter Steffen erg missen.

Op de foto's die in *Impressie* 17 stonden kregen we alleen een reactie op foto 5. De heer Wies van Leeuwen kon ons vertellen dat hier het interieur van de Willibrorduskerk te Heiloo gebouwd door Jan Stuyt in 1927 is afgebeeld. Inmiddels zijn de schilderijen verdwenen achter een witte kalklaag. 'Alles voor de modernisering.' Helaas voor Willem Spann OSFS kwam er geen reactie op de foto's 1-3 van de drie geestelijken. Hij zal ze nog langer mee moeten slepen in zijn map 'onopgeloste zaken'.

LOUIS VAN PARIDON

In deze *Impressie* besteden we speciaal aandacht aan de portretfoto-graaf Louis van Paridon (1922-2016). Deze 'grootstedelijke lastpak in het Brabantse land', aldus een kop in de Volkskrant (28 januari 2016), overleed op 4 januari j.l. Foto's van de in Amsterdam geboren Van Paridon herkent men onmiddellijk. Met zijn Rolleiflex camera wist hij ongekend mooie foto's te maken van bekende en onbekende Nederlanders, zoals van een nog jonge Cruijff.

OPGELOST:

Foto 5, Impressie 17

Foto 1, Impressie 16

21

Foto 2

Foto 1

Van Paridon is niet alleen een voor-
aanstaande portretfotograaf, maar
ook dé fotograaf bij uitstek van het
katholieke leven in de jaren vijftig en
zestig in Nederland. Zijn foto's van
politici en geestelijken, van de Pax
Christi-voettochten, de Katholieke
Arbeiders Jeugd, kerken en semina-
ries, het gezinsleven en katholieke
rituelen zijn zonder meer iconisch te
noemen. Zijn partner Michel Teulings
heeft het KDC verrijkt met een mooie
aanvulling op zijn collectie. Bijgaand
een aantal foto's die het katholieke
leven uit die tijd treffend verbeelden.
Foto 1: de doop als eerste sacra-
ment, foto 2: hulp in de huishouding,
foto 3: misdienaars, foto 4: bruidjes
voor de H. Sacramentsprocessie,
foto 5: kajotters in gebed, foto 6:
priesterstudent, foto 7: Pax Christi

Foto 4

Foto 3

Foto 5

23

Foto 6

voettocht in Den Bosch.

De foto's zijn noch gedateerd, noch van onderwerp of persoonsnaam voorzien. Mocht u personen of plaatsen herkennen, dan vernemen wij dat graag.

Foto 7

FOTO'S VAN GÉRARD KLIJN OP DE BIENNALE DI VENEZIA

24

Op de Biennale di Venezia, die wordt gehouden van 28 mei 2016 tot 27 november 2016, is in het Nationaal Paviljoen van de Verenigde Arabische Emiraten werk te bewonderen van de Nederlandse fotograaf Gérard Klijn (1940-2014).

'TRANSFORMATIONS: THE EMIRATI NATIONAL HOUSE'

Klijn maakte in 1975 een groot aantal foto's in Dubai. Zijn foto's tonen een straatbeeld waarin nomaden en kamelen in toenemende mate plaatsmaakten voor nieuwbouw en auto's. Die transformatie vormt het thema van het paviljoen van de Verenigde Arabische Emiraten in Venetië. Door het huisvestingsbeleid van Sheik Zayed werden de onderkomens in tenten in de jaren zeventig vervangen door huizen en hoogbouw. Klijns foto's verbeelden die overgang treffend. Maar Klijn laat ook de daarmee gepaard gaande instroom van buitenlandse arbeiders en hun armoede zien. Voor de Biennale zijn

vijf van zijn foto's geselecteerd die onder de noemer 'Early prototypes' worden getoond, met als toevoeging 'Courtesy of the Catholic Documentation Center of the Radboud University Nijmegen'.

De Biennale di Venezia is een toonaangevende internationale kunstmanifestatie die sinds 1895 tweejaarlijks wordt gehouden. Tegenwoordig is

25

er elk jaar een manifestatie: de kunstbiënnale in de oneven jaren en de architectuurbiënnale in de even jaren. Coördinator van de tentoonstelling van 'Transformations: The Emirati National House' is de architecte Rand Abdul Jabbar.

GÉRARD KLIJN

Gérard Klijn (Nederlandse fotograaf die lang in Duitsland woonde en werkte) reisde als fotojournalist de hele wereld rond. Hij maakte foto's

van vele landen in ontwikkeling, maar ook van vele conflicthaarden, zoals Cambodja en Vietnam. Veel van zijn werk vinden we in het tijdschrift *Bijeen*. Het KDC heeft zich over zijn indrukwekkende fotoarchief ontfermd en bereidt een project voor om de tienduizenden foto's te ontsluiten en te digitaliseren. De foto's van Klijn op deze pagina's komen uit dit archief.

De Collectiespecialist Beeld & Geluid

KORT NIEUWS

AFSCHEID VAN ELLY EVERAARD

26

Op 16 juni heeft het KDC feestelijk afscheid genomen van zijn secretaresse Elly Everaard. In 1979 kwam zij als secretaresse bij het KDC in dienst. In de 37 jaar van haar dienstverband heeft zij haar taken drastisch zien veranderen: zij begon met een elektrische typemachine en doorslagpapier, en eindigde bij de e-mails en de cc-tjes. Zij heeft in de afgelopen decennia niet alleen de staf van het KDC, maar ook de vele vrijwilligers geholpen om wegwijst te blijven in de steeds weer veranderende administratieve systemen van de universiteit. Daarnaast heeft zij zich de afgelopen jaren ook bezig gehouden met het opschonen van het archief van het KDC zelf. Wij wensen

Elly Everaard
(Foto coll. KDC, fotograaf Paul Koopmans)

haar nog vele mooie pensioenjaren toe.

AFSCHEID HOOFD KDC

Op 1 augustus stopt Lodewijk Winkeler als hoofd van het KDC. Hij vervulde deze functie sinds 2005; daarvoor was hij dertig jaar wetenschappelijk medewerker bij het KDC. De sollicitatieprocedure voor een opvolger is inmiddels in volle gang. Als bekend is wie dat gaat worden, maken wij dat natuurlijk bekend via Facebook, Twitter en onze website. Winkeler blijft overigens nog tot 18 april 2017 bij het KDC werkzaam, maar wel voor halve dagen. Met deze 'dakpanconstructie' hopen wij zijn opvolging soepel te kunnen laten verlopen.

Op 6 oktober 2016 neemt Lodewijk Winkeler officieel afscheid als hoofd

Lodewijk Winkeler
(Foto coll. KDC, fotograaf Paul Koopmans)

van het KDC. Over het programma van deze dag wordt u nog nader geïnformeerd via Facebook en onze website.

27

TENTOONSTELLING: AFFICHES VAN RKSP, KVP EN CDA

Vorig jaar verscheen er onder redactie van Maaïke Kamps (medewerker van het Wetenschappelijk Instituut van het CDA) en Gerrit Voerman (directeur van het Documentatiecentrum Nederlandse Politieke Partijen) een fraai boek bij uitgeverij Boom over affiches van de christelijke politieke partijen, zoals de KVP, ARP, CHU en CDA: *Het christen-democratisch affiche*. In het verlengde daarvan heeft het KDC in samenwerking met Maaïke Kamps een tentoonstelling samengesteld van katholieke politieke affiches, van de RK Staatspartij via de Katholieke Volkspartij tot de eerste jaren van het Christen-Democratisch Appèl.

De tentoonstelling, die op 24 juni door Dries van Agt werd geopend, is nog enkele maanden te zien in de studiezaal van het KDC. Bij de tentoonstelling is een catalogus verschenen, die ook op de website van het KDC te vinden is.

COLOFON

Impressie is de nieuwsbrief van het Katholiek Documentatie Centrum met nieuws over het KDC en zijn collecties en aanwinsten. De nieuwsbrief verschijnt onregelmatig. Op aanvraag wordt *Impressie* kosteloos toegezonden per post of email.

Redactie-adres en abonnementenadministratie:

Postbus 9100, 6500 HA Nijmegen

Tel. 024-3612412

Impressie@kdc.ru.nl

www.ru.nl/kdc/impressie

Redactie: Lennie van Orsouw, Vefie Poels, Lodewijk Winkeler.

Medewerkers aan dit nummer: Annelies van Heijst, Coban Menkveld, Jorn Prinse, Ramses Peters, Vefie Poels, Lodewijk Winkeler

Opmaak: Collin Burgemeestre. Grafisch ontwerp: Grafisch Ontwerpbureau Voltage, Nijmegen. Druk: Benda drukkers, Nijmegen.

ISSN 1877-2412

Foto omslag: Louis van Paridon, foto achterzijde: Gérard Klijn

Центральный Государственный
Главархив

ФОНД

iek Documentatie Centrum Katholiek
mentatie Centrum Katholiek Docume
ntrum Katholiek Documentatie Centr

Опись № 2 Инв. №№

Documentatie Centrum Katholiek Document Katholiek Documentatie Centrum Katho Katholiek D

IMPRESSIE is een uitgave van het Katholiek Documentatie
Centrum en verschijnt onregelmatig. Kijkt u voor meer
informatie op www.ru.nl/kdc. Bellen of mailen kan ook:
024 - 361 24 12, impressie@kdc.ru.nl